

Oversigtskort.

En gammel Randers-Ringkøbing Vej.

Af Chr. Heilskov.

For et par aar siden hørte jeg her paa Bjerringbro-egnen folk tale om en gammel vej fra Randers til Ringkøbing. En saadan vejforbindelse var mig hidtil ubekendt, og paa Videnskabernes Selskabs kort fra 1789—1803 findes ikke nogen rute som ovennævnte afsat som landevej, forsaavidt dens forløb gennem Viborg Amt angaar. Men fund af gamle vejstykker støttet ved mundtlige meddelelser af sognefoged Jørgen Christensen i Bjerringbro bragte mig efterhaanden paa sporet af den delvis forsvundne færdselsrute, der viste sig — ialfald for flere strækningers vedkommende — at være en oldtidsvej. At der har gaaet en ældgammel vejlinje mellem Randers og Viborg langs Gudena- og Faldborgdalen, har man vidst, men at vejen ogsaa har haft ærende til Ringkøbing, viser traditionen her paa egnen. Sognefoged Christensen har kendt den fra sin fader, denne atter fra sin. En og anden læser vil maaske finde det besynderligt, at en historisk set saa forholdsvis uanselig plads som Ringkøbing kan komme paa tale i denne forbindelse. Men her bør dog mindes om den antagelse, at Pytheas fra Massilia ca. 325 f. Kr. har besøgt Ringkøbing, som

han kaldte Raunonia (Rænnum, Rind[um]købing)¹⁾. Herimod hævder landsarkivar Svend Aakjær rigtignok²⁾, at stedet Raunonia maa søges længere mod nord (Rønland, Thyborøn osv.), og hans bevisførelse ser unægtelig bestikkende ud. Men det udelukker ikke, at ogsaa Ringkøbing Fjord kan have haft betydning som anløbsplads i de ældste tider. Dens udløb i havet synes jo forhen at have været betydeligt bredere end nu. (Se saaledes Johannes Mejers kort fra ca. 1650.) Oldtids handelssamkvem kan meget vel have skabt de jyske tværveje til Randers Fjord, Aarhusbugten og Horsens Fjord. I tidens løb er ruten fra Ringkøbing til Randers saa sygnet hen til fordel for de formodentlig bekvemmere ruter til Aarhus og Horsens.

Vi tiltræder nu rejsen ad den gamle Ringkøbingvej ved Randers vesterport og følger vor tids chaussé over Svejstrup Bæk ad den saakaldte *Hornbæk Vase*, der i 1449 omtales som »Hornbæk Vad«³⁾. Det maa ikke have været nogen bekvem passage i de ældste tider, men man *maatte* over her, naar man skulde vestpaa, hvis man ikke vilde gøre en lang omvej mod nord. Derefter har den gamle vej utvivlsomt gaaet, som den endnu gaar, gennem *Neder-Hornbæk* og over et godt og bekvemt vadested, det eneste der paa egnen, over den ret anselige *Nørreaa*. Senere blev her bygget bro. Her ligger *Fladbro kro* (tidligere Fladbrohus), der nævnes som kro 1737. Saa gaar den gamle vej i følge med den nuværende landevej nordom Stevnstrup

1) Se H. P. Steensby: Pytheas fra Massilia og Jyllands Vestkyst (Geogr. Tidsskr. 1917) og F. K. Erlang: Er Ringkøbing Danmarks ældste og fornemste By? 1922.

2) Vestjylland. Turistforeningens Aarb. 1927, s. 107—21.

3) Danske Mag. VI, 98.

til ca. 8 km fra Randers. Her har den gamle rute formentlig, hvad ældre folk ogsaa mener, fulgt bivejen, der gaar ned over Ellebæk ved det gamle vadested *Dagsvad*, hvor efter folketroen ellepiger holder deres kommers og undertiden spærrer broen for de vejfarende¹).

C. G. Clausen paa Lesagergaard (Grensten sogn) fremkom i 1837 i en skrivelse til stiftamtmanden med en omstændelig og hvas kritik af vejen fra Fladbro til Aabro. Han tilbyder bl. a. ved tingsvidner at bevise, at der fandtes sten paa 1 à 1½ alens højde og huller af samme maals dybde paa vejen²). Denne kritik falder vel ogsaa paa strækningen fra Fladbro til Dagsvad.

Herfra gaar vejen saa forbi Dagsvad mejeri op paa et højdedrag, hvor der ved vejen lidt vest for Langaa-gaard har været en hellig kilde. En saadan var jo behagelig at have ved alfar vej til lindring af kødets skrøbelighed og til styrkelse paa de lange rejser. Stedet mindes endnu som *Helligkilledam*, men kilden er nu en vandværksbeholder. En nær stedet boende 79-aarig mand husker, at folk i hans levetid har søgt til kilden for at drikke af vandet.

Snart efter gaar vejen gennem et pas mellem bakkerne ned til et sted i *Gudenaadalen* 3 km vest for Langaa, hvor 5 veje mødes og skilles. Den vej, vi følger, er stadig den nuværende forbi hovedgaarden *Ulstrup* og nord om *Rønge*. Den ses i ældre tider at være benyttet af folk paa rejse mellem Randers og Viborg. Ad denne vej kom saaledes kanniken Jens Christoffersen fra Ribe i 1503 undervejs fra Viborg til Randers, ved hvilken lejlighed han fandt den sagnberømte

¹) Evald Tang Kristensen: Det jyske almueliv VI, 49.

²) Diversa 1836—37, nr. 39.

runesten i Grøndal ved Ulstrup¹). Men egnens for-
tidige trafikale betydning synes ogsaa understreget
derved, at flere andre runestene er fundne her paa
egnen. En staar paa Grensten kirkegaard, ved Langaa
var der oprindeligt 6, af hvilke nu kun den ene staar
tilbage ved kirken, i Torup har der været en, og ende-
lig staar der en paa Sønder-Vinge kirkegaard.

Knap 2 km fra Rønge ved den sydøstlige del af
Hjermind skov gaar vejen over en lille bæk, som æl-
dre, med stedet kendte folk benævner *Trillemølle-*
eller Troidemøllebæk. Paa dette idylliske sted har der
engang ligget en vandmølle, hvis gamle dæmninger
og en forlængst tør og overgroet mølledam tydeligt
ses. Bækken kommer inde fra en dal, som er fuld af
romantik. Den er omgivet af maleriske skovhøjder,
og dalens bund er bevokset med højt sumpgræs, birk,
enebær og spredte skovfyr, medens de omgivende
bakkeskrænter er fulde af mere end mandshøje be-
voksninger af ørnebregner. Jo længere man trænger
frem mod nord, des vanskeligere bliver dalbunden at
passere, da den bestaar af mosetuer med dybe huller
imellem. Men nede ved den forsvundne *Trille-*
eller Troidemølle snævrer dalen sig stærkt ind med fast
bund paa begge sider. Møllen ses ikke paa Videnska-
bernes Selskabs kort 1789 og maa da være nedlagt
før den tid. Den laa paa bondegaarden Kællinghøls
jord og har da højst sandsynligt tilhørt denne gaards
forgænger, den gamle ridderborg *Kællinghøl* eller
Hølingsholm, hvis anselige voldsted ses 1 km sydvest
for møllestedet tæt ved Gudena.

Straks efter overgangen over Trillemøllebæk gaar
turen op ad bakke. Her røber den gamle vej sig for
første gang med tydelighed i terrænet paa sin vandring

¹) Ole Worm: Monumenta Danica, s. 309.

fra Randers, idet den nede fra bækovergangen gaar faa skridt nord for nutidsvejen som en meget dyb og snæver slugt, hvis lyngbevoksede sider og delvis ogsaa bunden er overgroet med enebærbuske — et smukt og typisk eksemplar af en fjærn fortids hulvej. Oppe paa bakkeoverfladen falder den igen sammen med vor tids vej. Nu fortsætter denne langs sydsiden af *Hjermind Skov* og forbi gaarden *Sløvkrog*.

Hidtil har vejen lige fra vejkrydset mellem Langaa og Ulstrup fulgt Gudenaadalens retning omtrent midt mellem højlandets affald og aaen. Disse bakkeskrænter har vist forhen været helt bevoksede med skov, hvoraf endnu flere steder findes egepur. I 1508 omtales saaledes *Torup Skov*, der tilhørte Essenbæk kloster og var sammenhængende med *Ulstrup Skov*¹). Mellem Hjermind og Bjerring skove sænker imidlertid bakkeranden sig, og terrænet stiger jævnt op mod Hjermind. Paa denne strækning mellem de nævnte skove laa der i 1447 en længst forsvunden skov, kaldet *Bjørholt Skov*. Dens sidste rester har vel faaet deres bekomst under svenskekrigene²).

En halv km vest for *Sløvkrog* kommer der en lille lyngstrækning, hvor den gamle vej nu igen melder sig, idet den forlader den nuværende vej til Bjerringbro og i mere direkte vestlig retning drager ind over lyngen med mindst 10 jævnsides løbende hjulspor. To af disse benyttes nu og da i vor tid til arbejdskørsel. Ved den vestlige ende af lyngen passerer sporene 2 gravhøje og rester af 2 andre. Sporene fortsætter derefter som markvej ned over et ubetydeligt bækløb, gaar forbi et husmandssted og atter ned over en lavning. Ved opgangen fra denne ses parallelt med

¹) Ældste danske Archivreg. II, 105, 370—72.

²) Saml. til jydsk Hist. og Topogr. II, 176—77, 366—67.

markvejen en lille stump lav, ganske overgroet hulvej, men derefter er vejen overpløjet. Den har saa stilet i retning af elektricitets-selskabet E. G. O.s bygning i *Bjerringbro* og gaaet nord om *Bjerringbro* kirke ned mod et gammelt vadested over *Møbæk*, der kommer oppe fra *Bjerring Skov*. Øst for bækken kan man endnu i marken se tydelige ar efter vejen, hvor den har stilet mod overgangsstedet, der har fast, stenet bund. Stedet kaldes paa gamle kort »*Møbæk Brovad*«. Sognefoged Christensen i *Bjerringbro*, en mand i 60'erne, har som dreng kørt over dette vadested paa vej til *Viborg*. Paa den anden side af bækken er nu alle spor overpløjede, men snart efter gaar vejen videre som en lidet opsigtsvækkende markvej under bakkeranden hen til *Bjerring mejeri*, hvor den skærer den sydgaaende vej fra *Bjerring*.

Det ser ud til, at der i længst forsvundne dage har været et offentligt herberg i *Bjerring*. Der berettes nemlig, at »en god ærlig gammel Værtshuusmand, ved navn *Jens Andersøn*, haver Anno 1496, længe før end Reformationens Tid, beboet en stor Gaard i *Bering-Bye*, hvor der endnu findes Logement for *Reysende*, i *Middelsum-Herred* udi *Wiborg Stift* beliggende en stor *Miil Sydost* for *Wiborg*«¹⁾. Hint gamle krosted maa jo have været baseret paa trafikken paa denne fordums *Randersvej*. Men den milsvej, der opgives at være til *Viborg*, er unægtelig »stor«, thi der er 16 km i lige linje til nævnte stad og ad den gamle *Randersvej* endda adskilligt længere.

Omkring *Bjerring* har der før i tiden ligget en anseelig samling gravhøje. Sidste udgave af *Trap* meddeler, at »*Flertallet* af dem danner en stor Gruppe S. for *Bjerring*; enkelte andre ligger noget Ø. og V. her-

¹⁾ *Vitus Bering: Delineatio stirpis Beringianæ. Kbh. 1749.*

for, i Fortsættelse af en Høj række i Rind Sogn og den sydl. Del af Nabosognet Vindum og betegner sammen med Højene her et Stykke af en ældgammel Færdselslinie«. Det er altsaa ganske undgaaet meddelelsen til »Trap«, at al denne herlighed i vore dage er saa totalt forsvunden, at kun et enkelt par højes plads lader sig spore — naar man vel at mærke i forvejen er indviet i sagens sammenhæng. Museumsinspektør dr. Terkel Mathiassen har venligst meddelt mig, at det forholder sig rigtigt med disse forsvundne gravhøje. »Saaledes har der ligget paa det høje Land lige syd for Bjerringskov en Gruppe paa 4 Høje; i Terrænet omkring Søgaard, altsaa mellem den lille Sø [Bjerring Sø] og Gudenaadalen, imod Øst afgrænset af Vejen, der fra Bjerring By gaar sydpaa, har ligget ialt 16 Høje, og endelig har der ligget en noget vest for denne Gruppe, ret nær Sognegrænsen. Det er saaledes en ganske anselig Oldtidsbebyggelse, der har været i dette Strøg, som et Led i den betydelige Oldtidsvej, der paa dette Sted har gaaet paa det høje Land langs Gudenaadalen.«

Straks vest for Bjerring mejeri er der igen et lille stykke, hvor vejen faar noget af fortidspræget med udhulede vejsider, men snart derpaa er den igen pløjet ind til en tam og dagligdags markvej. Den gaar ned for bakken *Glisbjerg* og syd om den meget lille *Bjerring Sø*, som Jens Kjeldsen i 1517 havde fiskerettighed til¹⁾, hvorpaa den efterhaanden bliver borte i marken. Men den har ført ned til Bjerringbro-Tange vejen omtrent ved det sted, hvor Vindum-vejen gaar fra. Snart efter ses det, at den gamle vej har fulgt en nuværende, som fører til Rødkærsbro, den saa-

¹⁾ Saml. til jydsk Hist. og Topogr. II, 373.

kaldte »Bjergvej«, tidligere ogsaa benævnt »Aalvej« (formodentlig adelvej) eller »Randersvejen«¹⁾).

Denne bøjler af fra Tange-vejen tilhøjre og arbejder sig op fra Gudenaadalen. Her findes 1 km nordøst for Tange langs sydsiden af vore dages vej et mægtigt hulvejsparti, der i betydelig længde strækker sig opad gennem en naturlig erosionsdal, bevokset med spredte træer og buskvækst. Nord for vejen langs denne slugt ligger 4 gravhøje, som har markeret oldtidsvejens nedgang vestfra til Gudenaadalen.

Nu fører vejen gennem et stærkt oldtidspræget landskab sydligt i Vindum sogn, usædvanlig rigt paa gravhøje, hvorved vejen uimodsigeligt røber sig som oldtidsvej, hvad allerede Sophus Müller har paavist. Adskillige høje ligger her i en lang række nord og syd for vejen, deriblandt en smuk langhøj. Denne høj-række, der væsentlig tilhører stenalderen, strækker sig videre vestpaa, passerer Faarup Dybdal²⁾, gaar til Rødkærsbro og fortsætter siden i nordvestlig retning til Rindsholm. Den betegner utvivlsomt en oldtidens vejforbindelse svarende til den senere Randersvej til Viborg. Af vejstrækningen gennem Brandstrup og Vindum sogne har Sophus Müller givet en udførlig beskrivelse med kort i sin bekendte afhandling »Vei og Bygd i Sten- og Bronzealderen«³⁾. Denne oldtidsvej maa formodes at være den ældste (men ingenlunde korteste) rejserute mellem Viborg og Randers. Den er aabenbart opstaaet i et tidsrum, da passagen over Skalsaadalen mellem Bjerregrav og Læsten var langt mere ufremkommelig end senere. Og som vi har hørt, blev den endnu i 1503 foretrukket af nogle. At det

¹⁾ Saml. til jydsk Hist. og Topogr. IV, 45.

²⁾ Navnet Faarup menes at have navn af at »fare«, rejse. Jvf. f. eks. Faarevejle, o: vejlen, man rejser over.

³⁾ Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1904.

ogsaa i senere tider var en almindelig vej til Randers, ses bl. a. deraf, at præsten Højer i Brandstrup (mellem 1768 og 1806) benyttede den paa en tur til laksestaden. Det siges udtrykkeligt, at de kørte forbi Sløvkrog¹⁾. Hele strækningen mellem Brandstrup, Vindum og Tange har i fortiden været stærkt skovbevokset, hvorom de mange kratlevninger paa bakkeskrænterne vidner. Om den sidste katolske præst i Brandstrup fortæltes, at han kunde gaa fra Brandstrup præstegaard til Vindum kirke uden at en solstraale kunde naa ham under den tætte skovs skygge²⁾. Dog maa strækningen langs den beskrevne vej have været skovløs, da man lagde højrækken her.

2 km før Rødkærsbro og inden man kommer til Faarup Dybdal skæres denne rute af en vej fra Faarup til Elsborg. Her skiltes vejene til henholdsvis Viborg og Ringkøbing, idet den sidste følger Elsborgvejen, der snart gaar ned ad bakke og tværs over det lange dalstrøg, som geologerne kalder *Faldborgdalen*. Her gaar vejen nu paa en bro over jernbanen, men ved en gaard paa dalens nordskraaning ved den østre side af vejen ses endnu en skummel hulning, overskygget af træer. Det er vistnok rester af den gamle vej, der saa har ført ned over *Vindelbæk* nær ved det sted, hvor den strømmes ud i Tange Aa. Vi passerer broen (hvor bækken har faste bredder), og saa gaar vejen opad gennem en granplantage. Gaar vi ind mellem træerne paa vestsiden, finder vi atter her umiskendelige spor af oldtidsvejen som hulninger i bakken, dannede ved aarhundreders slid.

Evald Tang Kristensen, som i sin tid var lærer i Brandstrup og altsaa lokalkendt, skriver om denne

¹⁾ Evald Tang Kristensen: *Jyske Folkeminder*. III, s. 218.

²⁾ Saml. til jydsk Hist. og Topogr. IV, 19.

vejdelling: »Den gamle nu her beskrevne Randers-Vej forgrenede sig ved Vindelsbæk i en lidt nyere Tid og gav en Afløber over Bækken op ad Elsborg og Sjørsløv ud ad de vestlige Sogne og den store jyske Hede«¹⁾).

Fra Faldborgdalen har ruten altsaa gaaet op til Elsborg. Men ad hvilken vej? Der gaar en vestligere i en svag bue, skærende Aarhus—Viborg landevej, op i højlandet, og en østligere, nærmere Tange Aa og skærende samme vej. De mødes igen 1½ km fra Elsborg kirke. Jeg holder indtil videre paa sidstnævnte vejgren. Ganske vist er den ikke afsat paa Videnskabernes Selskabs kort 1789, men den findes dog paa et kort over Elsborg sogn fra 1795. Det første stykke indtil sammenstødet med Aarhusvejen er nu markvej. Naar jeg har fæstet mig ved denne vej, er det navnlig fordi den har ført lige forbi en gruppe af 3 oldtidshøje, hvoraf de 2 er forsvundne. Tilbage er nu kun den ene, og den har man for et par aar siden gjort attentat paa, saa at den nu staar med lodrette, afgravede sider og ligner en fantastisk klippe. Desuden fører denne vej forbi *Højbjerg kro* og *vandmølle*, hvilket ogsaa har sin betydning. Kroen har jeg ikke set noget tidligere aarstal for end 1840, men derfor kan den naturligvis let være meget ældre. Og forresten kan jo møllen, som nævnes 1455²⁾) godt have gjort tjeneste som kro, hvad ofte var tilfældet med vandmøller før i tiden. Her ved møllen begynder vejen at klattre op over bakkerne. Det første stykke er en hulvej, vistnok dog noget afgravet i senere tider. Er man naaet op paa højden, har man — sagt en passant — en prægtig udsigt tilbage over nære og fjærne skove. Vejen støder, som før nævnt, senere sammen med

¹⁾ Minder og Oplevelser I, 111.

²⁾ Ældste danske Archivreg. II, 22.

den vestlige forgrening, ved hvilken der dog ogsaa har ligget et par høje, og forenede fører de saa gennem *Elsborg* og nu sammen med Rødkærsbro—Kellerup landevej ned mod overgangen over *Levring Bæk*. At den gamle vej skulde have gaaet om ad Sjørsløv, som Evald Tang Kristensen formoder, er ikke sandsynligt, som det følgende søger at vise.

Ved nedkørslen til *Levring Bæk* findes paa østsiden af landevejen ligeoverfor et hus noget, der nok kan tydes som en gammel vejbane, der peger ned mod bækken netop dér, hvor landevejen nu gaar over paa en dæmning. Denne sidste synes delvis at dække det gamle overgangssted. Hvad der gør dette end mere plausibelt, er den omstændighed, at bækkens bund under landevejsbroen og lidt udenfor denne paa østsiden er brolagt med store flade sten. Paa den anden side af broen er der atter øst for landevejen en ca. 40 skridt lang hulning i bakken. Det synes at være den gamle vejs opgang. Men terrænet her er nu ellers forstyrret ved landevejens anlæg, saa der ikke ses flere spor paa dette sted.

Oppe paa bakkefladen har den gamle vej utvivlsomt taget en lidt vestligere kurs end den nuværende landevej. Dette synes at fremgaa af kortet 1789. Men der laa ogsaa forhen paa det paagældende terræn en større samling gravhøje, af hvilke nu kun 2 er bevaret i noget ramponeret tilstand. Denne højgruppe omtales af Sophus Müller i forbindelse med en anden overgang over *Levring Bæk* 1 km sydvest for den nysnævnte:

»I *Levring Sogn* . . . findes en større, isoleret, Højgruppe paa Bakkeflade. Nutidens Vej [en markvej] fører hen igennem den, og tæt ved ses dybe Veispør i *Skraaning*; det er, som hørte de til Højgruppen,

og de peger lige ned mod Overkørselen over den ellers vanskelig passable Levring Bæk¹⁾.

Müller tænker sig denne passage sat i forbindelse med en anden bækovergang længere nord paa ved Brødløsegaard. Det har aabenbart været en genvej fra Ringkøbing—Randers vejen til den før omtalte gamle Randers—Viborg vej. Rimeligvis har den oppe ved højgruppen skilt sig fra den vej, vi her interesserer os for og som fortsætter lige i syd til *Levring*, hvor markvejen nu gaar. Den er da kommen ind i byen *vest* om kirken og ikke som nu *øst* om. Ved Veldgaard i denne by har der været en *hellig kilde*, som besøgtes til henimod 1890.

I 1433, og 83 omtales en skov »Synder Leffring Tyckh« eller »Leffring synder skouff«²⁾. Det er sandsynligt, at vejen har ført nær forbi om ikke igennem denne skov. Nu er her ganske skovbart til *Hørup*. Paa originalkort fra 1793 over denne by i matrikelarkivet ses vejen dengang at have gaaet *øst* om kirken i stedet for som nu *vest* om.

En antydning af den her beskrevne vejs betydning finder vi hos St. St. Blicher. »En skarpsindig oldgransker« havde forelagt ham følgende hypotese: kong Svend, som kom fra Viborg, og Valdemar, som kom fra Randers, stødte sammen ved Vindumovergaard. Fordrevet herfra søgte Svend at sætte sig fast ved Elsborg, og atter turneret sidste gang budt sin fjende spidsen ved Hørup³⁾. Det maa være krigsbegivenhederne i 1157, der her tænkes paa.

En skov ved Hørup nævnes 1495⁴⁾, men hvor den har ligget, vides ikke. Den nævnes endnu 1641 og

¹⁾ Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1904, s. 54.

²⁾ Ældste danske Archivreg. II, 18, 22.

³⁾ Blicher: Oldsagn paa Alheden. 1824.

⁴⁾ Ældste danske Archivreg. II, 18.

kunde da føde 15 svin¹⁾). Mellem Hørup og Gl. Kellerup var der endnu i 1790'erne hede. I vore dage gaar vejen ned ad bakke og over *Tange Aa* ved Hørup vandmølle og derefter lige op til *Kellerup*. Men i 1792 tog den en lidt sydligere retning (hvor der endnu gaar en vej) op gennem Ny Kellerup og ned over en slugt mellem den nye og den gamle by, passerede i dennes bund et lille vandløb, fulgte saa langs dette og gik op til Gl. Kellerup dér, hvor sprøjtehuset før laa. Nu ligger her en villa, i hvis have ses en hulning efter den gamle vej. Den nuværende vejdæmning over slugten mellem Ny- og Gl.-Kellerup blev anlagt 1853. I sidstnævnte bydel har der ligget en kro, som 1857 flyttedes til Ny-Kellerup.

Syd for vejen herfra til Gedbæk laa fordem en skov, kaldet *Snapkær*, af hvilken der endnu i mands minde har været rester²⁾). *Gedbæk*, som nu er reduceret til en grøft med lidt vand i, er bekendt som stedet, hvor kongerne Svend, Knud og Valdemar i 1152 mødtes til slag. Sandsynligvis er Svend og Valdemar rykket frem ad Hærvejen fra Viborg og har ved Torning fulgt den her beskrevne vej, medens Knud med sine krigere maa være kommen østfra, siden det udtrykkelig hos Saxo hedder, at hærene stod ligeoverfor hinanden paa hver sin side af bækken. Nutidsmennesker vil unægtelig have svært ved at forestille sig den nu ubetydelige, dovne bæk som en rivende strøm med »bundløse« huller, som ikke var til at komme over. Men saadan har det altsaa været, hvis vi skal tro Saxo. Der var kun ét paalideligt vadested over bækken, som Svends ryttere benyttede sig af og derefter

¹⁾ Aarb. f. Lysgaard m. fl. Herreder 1920, s. 55.

²⁾ Anf. st.

sejrede over Knud. Chr. Bokkenheuser mener¹⁾, at vadestedet rimeligvis er det, der endnu er aftegnet paa kortet lidt øst for Kærsholm vandmølle. I saa fald maa den gamle vej have fulgt den endnu eksisterende bivej, der gaar fra Kellerup i en bue op i nærheden af Kærsholm mølle og støder ud til landevejen ved Vattrup mejeri. Dog er stenen, som »Historisk Samfund for Lysgaard, Hids m. fl. Herreder« har rejst til minde om slaget, anbragt ved den nuværende landevejs overgang over bækken. Stedet maa jo altsaa have ligget paa en vigtig Færdselsrute. Men iøvrigt paa tvinger sig naturligt det spørgsmaal: har den gamle vej da ikke tydeligt vist hen mod overgangsstedet? Hertil kan kun svares, at Saxos beretning synes noget svævende, da han ikke selv har kendt stedet. Blicher skrev engang (i anden forbindelse): »Jeg har raadført mig med Saxo, men den gode Mand har ikke været stærk i Jyllands Geografi.«

Lige før ankomsten til *Torning* har der ligget en større højgruppe, og en skov ved samme by omtales 1469²⁾. Omtrent ved præstegaarden har den gamle vej saa aabenbart bøjet i sydvestlig retning og fulgt den markvej, der over den spæde begyndelse til Tange Aa naar frem til Hærvejen lidt nord for *Knudstrup*. Her var som bekendt et gammelt vejknudepunkt og en kro, hvis oprindelse taber sig i fortidens taager. Det første sikre aarstal, jeg kender, er 1624. Her holdtes store markeder, hvor folk strømmede til fra de vidtstrakte, tyndt befolkede hedeegne. De holdes stadig den anden mandag i hver maaned med heste og kreaturer.

Her kan vi sige farvel til det egentlige Østjylland

¹⁾ Midtjylland. Turistforeningens Aarb. 1941, s. 106.

²⁾ Ældste danske Archivreg. II, 213.

og begiver os saa ud paa den møjsommelige færd over Vestjyllands forhen saa vildsomme og udstrakte heder. Straks vest for Knudstrup ligger 2 gravhøje paa den nordre side af den nuværende vej til Bøgelund. Den gamle vej har maaske gaaet midt mellem dem. Og ca. 3 km øst for Knudstrup ved *Sangildgaard* laa forhen 5 høje i en gruppe. Sangild bestod 1487 af 2 gaarde og en vandmølle¹⁾. Af den sidste fandtes der endnu i 1825 tydelige spor og rester²⁾. Det maa da vist bero paa en fejltagelse, naar Goldschmidt i »En Hedereise i Viborg-Egnen« siger, at den laa her endnu i 1867, men var nedlagt. Det er nok gaarden, han har tænkt paa. Vejen overskrider nu den ikke betydelige *Haller Aa* og gaar ind gennem det nordlige hjørne af den vidtstrakte, kun delvis beplantede *Kompedal Plantage*. Denne er anlagt 1791 efter en hedebrand i 1783. Aaret før plantagens anlæg hjemstøgt arealet omkring Kompedalen og Bækgaard af en ødelæggende sandflugt, hvorved ca. 3000 td. l. blev forvandlet til en sandørken³⁾. I 1802 var denne sandflugt dog i det væsentlige dæmpet. Herom hedder det: »I stærk Storm er den vel endnu paa mange Steder i Bevægelse, men den kan dog ikke gribe videre om sig, da den deri saaede Sandhavre er i den skiønneste Væxt, og optager al den Sand Vinden kan tilføre. Hele Strækninger er for nærværende Tid aldeles ingen Nytte til, og dersom et [1791] begyndt Forsøg med at saae Skov deri ikke lykkes vil den endnu længe være det⁴⁾. Hvor vejen gaar ned over heden mellem plantagen og Bøgelund, ses tydelige vejspor i lyngen, snart ved den ene, snart ved den anden side af vor

1) Ældre dansk Archivreg. II, 33.

2) Ravnholt: Thorning Sogn, s. 72.

3) Anf. st., s. 156.

4) Oeconom. Annaler II, 1802, s. 133.

tids kørevej. *Bøgelund*, hvis navn tyder paa, at her engang har staaet bøgeskov, nævnes 1326¹⁾ og bestod 1815 af 2 gaarde, der laa ved siden af hinanden. Nu er her kun én gaard, beliggende lidt syd for hvor Ringkøbing-vejen krydser Karup—Skygge vejen. En høj (muligt 2) har før ligget her ved Bøgelund, men er nu sløjftet. Desuden skal her paa en langstrakt bakke ved gaarden ifølge et sagn have ligget et kapel, hvorom dog ingen skriftlige vidnesbyrd haves²⁾. Man kunde ellers nok tænke sig, at de vejfarende kunde føle trang til en bøn her, inden de drog videre ud over heden, hvor mangehaande farer lurede, maaske kampe mod ulve og natmænd eller andre viderværdigheder. Hederejser blev jo helt op til vor tid betragtet som en tortur, hvorom bl. a. vidner det gamle mundheld: »Fra Korsør gryde (bespisningen i K.), fra Vissebjerg Gyde (en berygtet hulvej paa Fyn), fra den sorte jyde (heden) Gud naadelig os bevare!« Og i 1786 udtaler en anonym aalborgenser sig med dybt mismod om vejene »giennem frygtelige Alheder, hvor Banen er som Slangens Vei paa Klippen, hvor man giennem Labyrinther og Kringel-Kroge, gennem Skarn og Hængedynd, over Kiær og Moser, paa Stub og Steen, blandt Bakker og Huulveie, med Ulyst og Tids Spilde, i Selskab med en ubehøvlet Foermand og hans afmægtige Kræe, uden Opvartning og Opmuntring, uden Miilemærker og Post-Stationer, langsom og frygtsom maa see sin Veis Ende i Møde og sige ved sig selv

Per varios casus per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium . . .«³⁾.

(Gennem omskiftelser, gennem mangehaande trængsler stræbe vi mod L.).

¹⁾ Ældre danske Archivreg. II, 206.

²⁾ Aarb. f. Lysgaard, Hids m. fl. Herr. 1926, s. 5.

³⁾ Patriot. Saml. II, 1786, s. 98—99.

Vi kommer nu snart til broen over *Karup Aa* paa et sted, hvor overgangen har været nogenlunde bekvem. Ca. 1880 var der ifølge Evald Tang Kristensen endnu ingen bro over aaen mellem Bøgelund og Agerskov, saa man maatte køre over vadestedet. Derimod var der sammesteds en spange for fodgængere, maa- ske den, som er afbildet af Hans Smidth i Galschiøts »Danmark«.

Paa den anden side af aaen ligger *Agerskov*, nogle gaarde, der ligesom Bøgeskov nævnes 1326, og hvor der altsaa ogsaa har været skovvækst i fortiden. Herfra gaar den nu brugte vej forbi Agerskov skole og Ilskov kirke, hvorimod den gamle drejede fra tilvenstre og fulgte en markvej, der for en del aar siden er nedlagt som offentlig vej og paa en strækning er forsvunden og overpløjet. Resterne af den fører forbi den sløjfede *Rishøj* (hvor der efter folketroen har boet hjergfolk) og gaar derefter som et lynggroet og træls hjulspor 2 km gennem *Haraldslund Plantage* og siden forbi *Ilskov Gaarde* til *Skaaphusgaard* eller »Skaaphuset«. Her var i gamle dage et meget benyttet herberg paa rejserne over heden. Stedet blev anlagt kort før 1638 til faareavl. Kroprivilegium fik gaarden 1755. J. N. Wilse beretter i 1776, at den er »en Bondegaard, som har Tiende- og anden Frihed, da den er paalagt at modtage Reisende og befordre dem til Nørre Snede og Holstebro; dens fire Længder udgøre et firekantet Indlukke, saa, naar Gaardsporten er lukket, ingen nogensteds kan komme ind, hvilket er nødvendigt ved saadanne Gaardes Beliggenhed; da man fra fordums Tid har Historie om Mordere og Røvere, som have der overfaldet Beboerne«¹⁾. Om

¹⁾ Evald Tang Kristensen beretter ogsaa nogle historier om røveroverfald paa Skaaphuset. (Danske Sagn IV, s. 504—05).

livet her i Skaaphuset fortæller forfatteren, at »de, som meest passere her, ere hele Caravaner af dem, som kommer norden fra med Heste, og hele Vognlæs med røgede Aal og tørrede Havfisk, og af dem, som komme Sønden fra med lange Rekker af Hiul, Træskoe og lidt Alenkram, samt Humleførere, hvis Læs ere som smaa Huse. Prisen paa Fortæring er i Hede-Egnen særdeles billig; det hænder sig ofte, at man af Frygt for at begiære for meget af den Reisende, begiærer for lidet«¹⁾.

Fra Skaaphusgaarden gaar vejen videre over et par smaa bækløb til *Sunds*, hvor der for en del aar siden var en tarvelig kro. Den er nedlagt efter 1921, men ligger her endnu som privatbolig. Om dens historie ved jeg forøvrigt intet.

Den her fulgte vej har ikke som Hærvejen ned gennem Jyllands midte kunnet klare sig fri af de mange aær og bække, som uundgaaeligt maatte overskrides. Vejen fra *Sunds* til Herning maa have været et vanskeligt terræn, thi her er flere aa- eller bækløb med hosliggende enge at slippe over. Her har man maaske engang været berettiget til at tale om »skarn og hængedynd, kær og moser«, skøndt det ikke kan betvivles, at man omhyggeligt har fundet de mest fremkommelige steder. Lige ved *Sunds* (*Torup*) kro overskrides en bæk, der løber til *Storaa*, derefter to forgreninger af denne aa og endelig tilsidst *Herningsholms Aa* (paa *Vigsbro*). Lidt før denne udfor det gamle trafikcentrum *Gelleruplund* tropper en anden gammel landevej op og slutter sig til. Det er den foruds Horsens—Ringkøbing vej over *Bræstenbro*,

¹⁾ Wilse: Reise-Iagttagelser i nogle af de nord. Lande V, 148—49.

Vrads og Ikast, og den falder fra nu af sammen med den vej, vi beskæftiger os med, lige til Ringkøbing.

Vejen gaar nu forbi *Herningsholm* (forhen Vig) og nord om den nuværende Herning by ad »Gamle Landevej«, der har udmundet i den nye omtrent der, hvor nu landevejene skilles til henholdsvis Holstebro og Ringkøbing. Vejen gik da syd om Herning gamle, nu nedbrudte kirke. *Herning* var i fordums dage en by af ringe betydning. Først 1840 oprettedes her gæstgiveri, og 1849—50 blev Aarhus—Ringkøbing landevej anlagt gennem byen. Denne vej følges saa over *Langvad bro* til *Snebjerg*, en by, der før i tiden spillede en større rolle end Herning. Her mødtes 4 veje ved kirken. Dette samlingssted anses for ældgammelt — »velsagtens tusender af aar«. Her laa den gamle kro (nu gaarden Kirkely), bygget klods op ad kirkegaardsdiget. Den nævnes 1802 og købtes 1828 af Søren Michelsen. Da den nye landevej kom gennem Snebjerg i 1850'erne, flyttede S. M. kroen over paa sydsiden af vejen. Den blev nedlagt ca. 1927, men bygningen ligger her endnu og kaldes Rosenlund. Hvert foraar holdtes der markeder i Snebjerg; de varede to dage, men ophørte 1877. Hammerum herreds ting holdtes ogsaa forhen her gennem lange tider.

I den vestlige del af Snebjerg skiller den gamle vej sig ud fra den nye og gaar i nordvestlig retning ned over den saakaldte *Snærlunddal* og forbi en plantage. I forbindelse med denne ligger et lille egekrat, hvor der ses spor i lyngen efter den gamle vej. Lidt syd for denne ligger højdepunktet *Solskov Bjerg* (88 m), der paa Videnskabernes Selskabs kort 1803 kaldes »Solsbjerg« og bar et trigonometrisk signal. Navnet viser aabenbart tilbage til oldtidens soldyrkelse. Straks ovenfor krattet ligger syd for vejen en

anden gravhøj. Lidt videre fremme nær gaarden Lille-Trøstrup ses en af de gamle milestene med tallet 6 (∴ 6 mil fra Ringkøbing). Et par lignende stene træffes senere ved vejen.

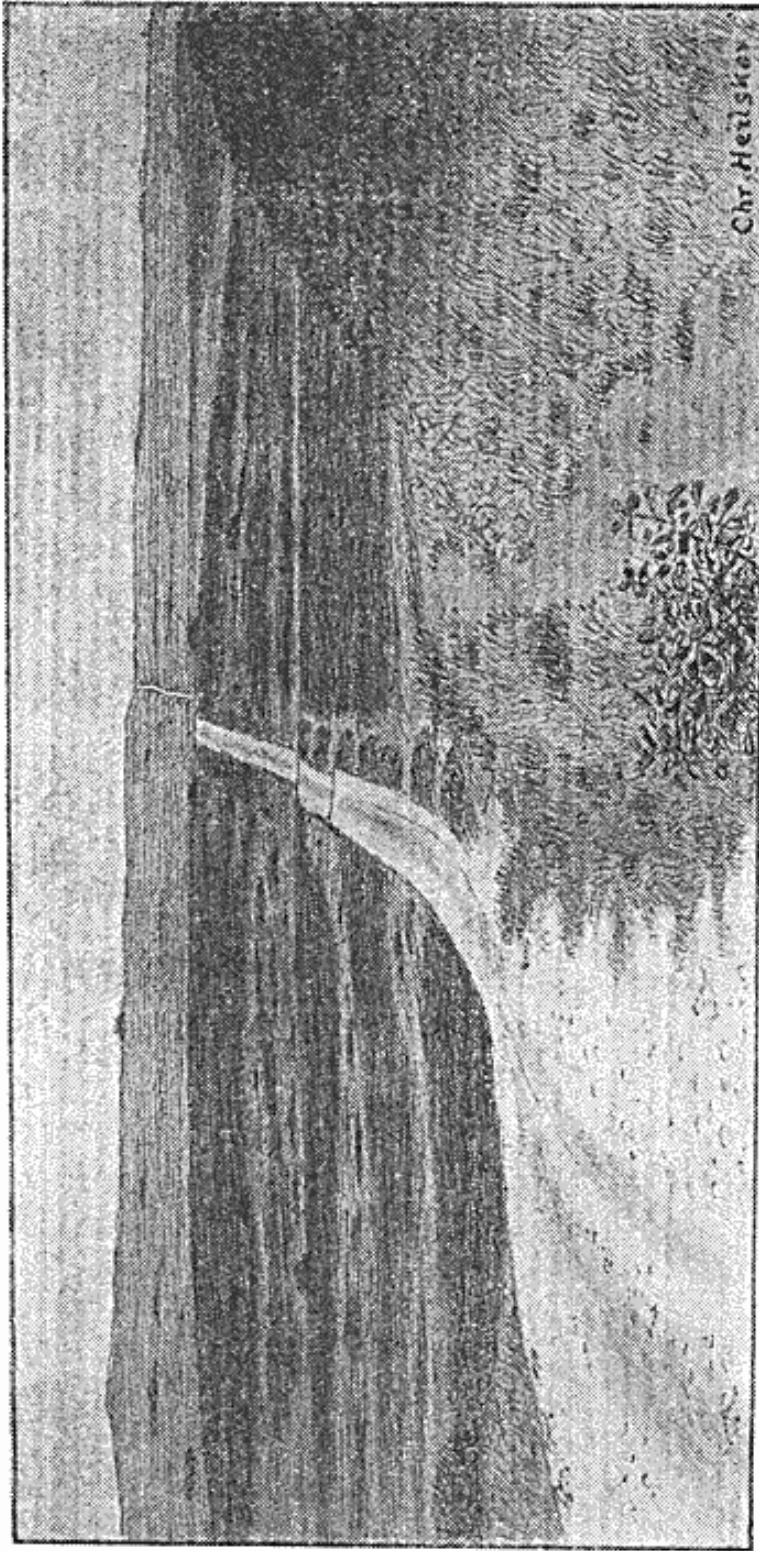
Nu følger adskillige gravhøje langs denne, nogle velbevarede, andre mere eller mindre »forhenværende«. De stiler alle i retning af Timring. Nordvest for gaarden Brikshus paa toppen af *Helligkildebakken* nær vejen findes en hellig kilde. Paa denne bakke har vel ligget de to høje, som i præsteindberetningen 1638 kaldes »Hellekielde hye«¹⁾. Udfør herregaarden Møltrup passerer *Vorgod Aa* paa et sted, hvor flere veje søger til og vil over. Broen er antagelig bygget 1789, fra hvilket aar der betaltes bropenge²⁾. Herfra tager vejen en mere direkte vestlig retning og gaar nu gennem *Timring* by, paa hvis kirkegaard der ligger en smuk oldtidshøj. Kirken menes bygget paa et gammelt hedensk offersted.

Fra Timring gaar vejen nu forbi gaardene Najbjerg og op over *Trehøje*. Men oprindeligt skal den have gaaet en god km sydligere over *Tohøje* og forbi Nørsgaard paa *Tiphede*³⁾, hvorefter den har taget en nordlig retning og sluttet sig til vejen over *Trehøje*, hvorhen den senere i tiden (ialfald før 1803) blev flyttet. Mod *Trehøje* stiger vejen stejlt opad, gaar forbi et stykke af *Timring Plantage* og hen mellem de tre gravhøje, af hvilke den højeste er 103 m. Udsigten heroppe fra er forunderligt gribende og storstilet. Man ser ned over et udstrakt, ensomt og ret uberørt hede-landskab, hvor den gamle landevej ses at skyde sig

¹⁾ Danske Saml. 2. r. IV, 55.

²⁾ K. Understrup: Timring Sogn, s. 13.

³⁾ Anf. st.

Den gamle Ringkøbingvej, set fra Trehøje mod Vest.

snorlige frem i vestnordvest indtil Askov-gaardene og gravhøjen *Storehøj*.

Her, lidt sydøst for stationsbyen Ørnhøj, støder den gamle vej næsten vinkelret ud til Holstebro—Skjern landevej, som den følger til Brejning. Aarsagen til den besynderligt store nordlige omvej maa være begrundet i, at engdragene vest for Timring har været lettest at passere ved Najbjerg, hvorefter man har søgt nordenom de sumpede strækninger omkring Abild Aa og Fjaldene.

Undervejs mod Brejning gaar vejen gennem *Kiddal Plantage* op ad de smukke lyngklædte *Omme Bakker*, hvor vejen for tiden rettes ud, saa den faar en mindre stejl stigning. Oppe paa bakkedraget ligger en gruppe oldtidshøje, hvorfra man har en imponerende vid udsigt. Bakkernes højeste punkt naar 90 m. Hen mellem disse høje ses gamle vejspor i lyngen styrende i sydvestlig retning. Senere passerer *Hover Aa*, et mindre vandløb (hvor der i 1803 laa et brohus) og straks derefter den nuværende stationsby *Spjald*, der er af helt moderne oprindelse. Saa følger 1½ km længere fremme *Brejning*.

Her drejer den gamle landevej af i vestlig retning nord om kirken, hvorpaa den snart overskrider en lille bæk, som løber til Hover Aa. De første faa km fra Brejning er ret god kørevej, men derefter bliver den mere og mere aflægs og »forhistorisk«, ofte helt græsbevokset. Overmaade malerisk i sit forfald slæber den sine spor op og ned ad bakker, indtil den brat stopper op, hvor den møder vejen fra Ølstrup til Ringkøbing—Skjern landevej. Fortsættelsen af den antydes dog ved en smal lysning mellem granerne i en lille plantage ved vejsammenstødets vestside, men den markvej, som var fortsættelsen af den gamle

landevej, er nu nedlagt og kan kun paa et enkelt sted spores. Den har stødt ud til Aarhus—Ringkøbing landevej godt 1 km fra *Røgind kro*. Denne var i sin tid en vandmølle (nævnt 1610) og har vel som saa mange andre af dens lige gjort tjeneste som bedested for de rejsende. Den er ikke afsat som kro paa kortet 1803, men den var det ialfald 1859. Nordvest for kroen findes en *hellig kilde*, der besøgtes Sct. Hans nat.

Resten af vejen gaar nu gennem *Velling Plantage*, hvor der tidligere (som forøvrigt næsten hele vejen fra Brejning) var hede, og forbi *Schuberts Plantage*. Her findes paa det gamle kort afsat et sandflugtsomraade, der kaldtes *Femhøjsande* og som Ringkøbing by lod beplante 1828.

Herefter har vejen gaaet i et nordligt knæk (der forlængst er rettet ud) over dyrket land, hvor den ved en vindmølle stødte til den gamle Skern—Ringkøbing landevej over Velling. Og forenede holdt de to veje derpaa deres indtog i Ringkøbing by.
